MAT1300 – Analyse I – 27. januar 2009

Vender fra analyse på tall-linjen R til analyse på høyere-dimensjonale Euklidiske rom. Senere skal vi generalisere til (ofte uendelig-dimensjonale) normerte vektorrom. Begynner med å repetere litt lineær-algebra.

Definisjon: La det Euklidiske m-rommet R^m bestå av alle ordnede m-tupler $x = (x_1, \dots, x_m)$ av reelle tall. Slike m-tupler kalles vektorer. Vi kaller x_i den i-te koordinaten til x, for $1 \le i \le m$. [Euklid vs. Decartes.]

Summen av to vektorer $x = (x_1, \dots, x_m)$ og $y = (y_1, \dots, y_m)$ er $x+y = (x_1+y_1, \dots, x_m+y_m)$. For $k \in R$ er skalarproduktet $kx = (kx_1, \dots, kx_m)$. Nullvektoren er $0 = (0, \dots, 0)$. Vektorsummen og skalarproduktet oppfyller en liste aksiomer som gjør R^m til et vektorrom. [Se et kurs i lineær algebra.]

Vi definerer prikkproduktet, eller indreproduktet, av x og y som

$$x \cdot y = \langle x, y \rangle = x_1 y_1 + \dots + x_m y_m .$$

Dette er en symmetrisk, bilineær form på R^m som er positivt definitt.

Lemma: La $x, y, z \in R^m$ og $k \in R$.
(i) $x \cdot y = y \cdot x$
(ii) $(kx) \cdot y = k(x \cdot y)$
(iii) $(x+y) \cdot z = x \cdot z + y \cdot z$
(iv) $x \cdot x \ge 0$, med likhet bare hvis $x=0$.

Disse egenskapene aksiomatiserer at $\cdot$ er et indreprodukt på R^m.

Definisjon: Den Euklidiske normen til x er det ikke-negative reelle tallet $||x||$ gitt ved $||x|| = \sqrt{x \cdot x} = \sqrt{x_1^2 + \dots + x_m^2}$. Da er $x \cdot x = ||x||^2$.

Lemma (Cauchy--Schwartz' ulikhet) Hvis $x, y \in R^m$ så er $|x \cdot y| \le ||x||\, ||y||$.

Bevis: For alle $k \in \mathbb{R}$ er

$$0 \le (kx + y) \cdot (kx + y) = k^2 ||x||^2 + 2k\, x \cdot y + ||y||^2$$
$$= ak^2 + bk + c$$

som betyr at diskriminanten

$$b^2 – 4ac$$
$$= (2\, x \cdot y)^2 – 4(||x||^2 ||y||^2)$$

til dette annengradspolynomet i k ikke kan være positiv. Altså er

$$(2\, x \cdot y)^2 \le 4(||x||^2 ||y||^2)$$

som gir ulikheten. QED.

Lemma: La $x, y \in \mathbb{R}^m$ og $k \in \mathbb{R}$.
(i) $||x|| \ge 0$, med likhet bare hvis $x = 0$.
(ii) $|| kx || = |k| \, ||x||$.
(iii) $||x + y|| \le ||x|| + ||y||$.

Den siste ulikheten kalles trekantulikheten. En trekant med hjørner a, b og c i R^m har kanter $x = b-a$, $y = c-b$ og $x+y = c-a$, så ulikheten sier at

$$||c-a|| \le ||b-a|| + ||c-b|| .$$

Med andre ord, lengden til en kant er mindre enn eller lik summen av lengden til de to andre kantene.

Bevis av trekantulikheten:
$||x+y||^2 = (x+y) \cdot (x+y) = ||x||^2 + 2 x \cdot y + ||y||^2 \le ||x||^2 + 2 ||x|| \, ||y|| + ||y||^2 = (||x|| + ||y||)^2$. Kvadratrotfunksjoner er voksende, så $||x+y|| \le ||x|| + ||y||$. QED.

Det siste lemmaet aksiomatiserer at $||-||$ er en norm på R^m.

Det finnes mange andre normer på R^m. Til å begynne med vil følgende ulikheter for $x = (x_1, \dots, x_m)$ gi den informasjonen vi trenger:

Lemma: La $x = (x_1, \dots, x_m)$ in R^m. Da er

$$\max\{|x_1|, \dots, |x_m|\} \le ||x|| \le$$

$$|x_1| + \dots + |x_m| \le m \max\{|x_1|, \dots, |x_m|\} .$$

Bevis:
Hvert kvadrat $x_1^2, \dots, x_m^2 \ge 0$, så for hver i er $x_i^2 \le x_1^2 + \dots + x_m^2$. Derfor er $|x_i| = \sqrt{x_i^2} \le \sqrt{x_1^2 + \dots + x_m^2} = ||x||$. Dette gjelder for hver i, så da må også $A = \max\{|x_1|, \dots, |x_m|\} \le ||x||$.

Videre er $(|x_1| + \dots + |x_m|)^2 = \sum_{i,j=1}^m |x_i| |x_j| = \sum_{i=1}^m x_i^2 + \sum_{i \ne j} |x_i| |x_j| \ge \sum_{i=1}^m x_i^2 = ||x||^2$, så $|x_1| + \dots + |x_m| \ge ||x||$.

For hver i er $|x_i| \le \max\{|x_1|, \dots, |x_m|\}$, så ved å summere over $i = 1, \dots, m$ får vi $|x_1| + \dots + |x_m| \le m \max\{|x_1|, \dots, |x_m|\}$. QED.

Nå begynner vi med analyse i R^m.

Definisjon: La $(a_n)_{n=1}^\infty$ være en følge i R^m. Med andre ord er $a_n = (a_{n,1}, \dots, a_{n,m})$ en vektor i R^m, for hver $n \in N$. La $A = (A_1, \dots,$

$A_m)$ være en vektor i R^m. Vi sier at vektorfølgen $(a_n)_{n=1}^\infty$ konvergerer mot A i R^m (med den Euklidiske normen $||-||$) dersom det for hver $\epsilon>0$ finnes en $n_0(\epsilon) \in N$ slik at $||a_n – A|| < \epsilon$ for alle $n \ge n_0(\epsilon)$. Vi skriver da at $a_n \to A$ når $n \to \infty$.

For $m=1$ kan vi identifisere R^1 med R ved å ta (x_1) til x_1. Da er en vektorfølge i R^1 det samme som en tallfølge i R, den Euklidiske normen svarer til absoluttverdien, og det nye konvergensbegrepet er lik det gamle.

Lemma: La $(a_n)_n$, $(b_n)_n$ være følger i R^m, og la $k \in R$.
(i) Hvis det finnes en $C \in R^m$ slik at $a_n = C$ for alle n, så vil $a_n \to C$ når $n \to \infty$.
(ii) Hvis $a_n \to A$ og $b_n \to B$ når $n \to \infty$, så vil $a_n + b_n \to A + B$ når $n \to \infty$.
(iii) Hvis $a_n \to A$ når $n \to \infty$, så vil $ka_n \to kA$ når $n \to \infty$.

Bevis: Som i R.

For $m\ge2$ har vi så langt ikke definert noe produkt $a_n b_n$ av to vektorfølger i R^m, som vektorfølge i R^m. Derfor formulerer vi heller ikke noe resultat om grensen av et slikt produkt. Derimot kan vi danne indreproduktet $a_n \cdot b_n = \langle a_n, b_n \rangle$ av to vektorfølger, som tallfølge.

Lemma: La $a_n \to A$ og $b_n \to B$ i R^m når $n \to \infty$. Da vil $a_n \cdot b_n \to A \cdot B$ i R når $n \to \infty$. [Oppgave.]

Lemma: Hvis $a_n \to A$ og $a_n \to B$ når $n \to \infty$, så er $A = B$. [Grensen er entydig, hvis den finnes.]

Bevis:
Hvis $A \ne B$ er $||B–A|| > 0$, så vi kan finne en $\epsilon>0$ med $2\epsilon < ||B-A||$. Siden $a_n \to A$ finnes en $n_1 = n_1(\epsilon)$ slik at $||a_n-A||<\epsilon$ for alle $n \ge n_1$. Siden $a_n \to B$ finnes en $n_2 = n_2(\epsilon)$ slik at $||a_n-B||<\epsilon$ for alle $n \ge n_2$. La $n \ge \max\{n_1, n_2\}$. Da er $||B-A|| \le ||B-a_n|| + ||a_n-A|| < \epsilon + \epsilon$, som er umulig, siden $2\epsilon < ||B-A||$. QED.

Vi har ikke definert noen ordning $a_n \le b_n$ på vektorer i R^m, så vi formulerer ikke noe resultat om grensen av en vektorfølge der hvert ledd er begrenset av en fast vektor.

Lemma: La $(a_n)_n$ være en følge i R^m, og la $n(1) < n(2) < \dots$ være en strengt voksende følge i N. Hvis $a_n \to A$ når $n \to \infty$ så vil også $a_{n(j)} \to A$ når $j \to \infty$.

Bevis: Som i R.

Fundamentalaksiomet og supremumsprinsippet i R bygger begge på ordningen på R, siden de refererer til "voksende følger" og "minste øvre skranker". De er derfor vanskeligere å generalisere til R^m. Bolzano—Weierstrass sats refererer bare til begrensede følger, delfølger og konvergens, og lar seg lettere generalisere.

Teorem (Bolzano—Weierstrass i R^m):
La (x_n)_n være en vektorfølge i R^m, og anta at det finnes en K \in R slik at ||x_n|| \le K for alle n. Da finnes n(1) < n(2) < \dots i N og en X \in R^m slik at x_{n(j)} \to X når j \to \infty.

Med andre ord: enhver begrenset følge i R^m har en konvergent delfølge.

Bevis:
Vi skriver x_n = (x_{n,1}, \dots, x_{n,m}) for hver n \in N. Gitt vektorfølgen (x_n)_n i R^m, se først på tallfølgen av første-koordinater (x_{n,1})_n i R. Vi har at

|x_{n,1}| \le ||x_n|| \le K

for alle n, så dette er en begrenset tallfølge. Vi kan derfor velge ut en konvergent delfølge (x_{n(j),1})_j, der n(1) < n(2) < \dots i N, slik at

x_{n(j),1} \to X_1 når j \to \infty.

Se så på tallfølgen av andre-koordinater (x_{n(j)},2})_j i denne første delfølgen. Vi har at

|x_{n(j),2}| \le ||x_{n(j)}|| \le K

for alle j, så dette er en begrenset tallfølge. Vi kan derfor velge ut en konvergent delfølge (x_{n(j(k)),2})_k, der j(1) < j(2) < \dots i N, slik at

x_{n(j(k)),2} \to X_2 når k \to \infty.

Merk at n(j(1)) < n(j(2)) < \dots, så en delfølge av en delfølge er en delfølge. Siden x_{n(j(k)),1} er en delfølge av x_{n(j),1}, som konvergerer mot X_1 når j \to \infty, så vil også

x_{n(j(k)),1} \to X_1 når k \to \infty.

Ser så på tallfølgen av tredje-koordinater (x_{n(j(k)),3})_k i denne andre delfølgen. Vi har at

|x_{n(j(k)),3}| \le ||x_{n(j(k))}|| \le K

for alle k, så dette er en begrenset tallfølge. Vi kan derfor velge ut en konvergent delfølge (x_{n(j(k(l))),3})_l, der k(1) < k(2) < \dots i N, slik at

x_{n(j(k(l))),3} \to X_3 når l \to \infty.

Som før har vi nå at

$$x_{n(j(k(l))),i} \to X_i \text{ når } l \to \infty,$$

for $i=1$, 2 og 3.

Vi fortsetter slik, induktivt, ved å se på hver av de m koordinatene etter tur, og å plukke ut en konvergent delfølge fra del delfølgen som er valgt til nå. Til slutt har vi valgt ut en delfølge av en delfølge av en delfølge (m ganger), som vi kan kalle

$$(x_{N(z)})_z$$

der $N(z) = n(j(k(\dots(z)\dots)))$ med $N(1) < N(2) < \dots$, slik at

$$x_{N(z),i} \to X_i \text{ når } z \to \infty$$

for hver $i=1, \dots, m$. La $X = (X_1, \dots, X_m)$. Da er

$$||x_{N(z)} - X|| \le |x_{N(z),1} - X_1| + \dots + |x_{N(z),m} - X_m|$$

$$\to 0 + \dots + 0 = 0 \text{ når } z \to \infty$$

så $x_{N(z)} \to X$ når $z \to \infty$. QED.